

PRÁVO NA PŘÍSTUP K MODERNÍ ENERGII I PRO NEJCHUDŠÍ

Jak může Česká republika přispět k rozvoji čisté energetiky v chudých zemích

Publikace vyšla s podporou Evropské Unie, Ministerstva zahraničí ČR a Nadace OAK. Obsah publikace nemusí vyjadřovat stanoviska sponzorů a nezakládá odpovědnost z jejich strany. Publikace vznikla v rámci projektu GREAT (Global Rights: Europeans Acting Together) s cílem povzbudit aktivitu neziskových organizací nových členských zemí EU a zapojit jejich vlády do rozvojové problematiky z perspektivy lidských práv.

OSNOVA

- 1. Význam čisté energie pro rozvoj**
- 2. Právo na přístup ke stabilním dodávkám energie**
- 3. Podpora udržitelné energetiky v rámci rozvojové spolupráce**
- 4. Doporučení pro českou zahraniční rozvojovou spolupráci**

Autoři: Petr Patočka, Jan Doležal

Spolehlivé a dostupné dodávky energie jsou nezbytným předpokladem pro zajištění základních lidských potřeb, rozvoje zdravotnictví, školství či jiných sociálních služeb. Na začátku 21. století však stále nemá více než 1,5 miliardy lidí přístup k elektrické energii a 2,4 miliardy obyvatel je při vaření odkázáno na tradiční biomasu. Značná část těchto lidí žije v chudých komunitách Subsaharské Afriky a Jižní Asie. Význam přístupu k čistým energiím pro efektivní socioekonomický rozvoj a zajištění kvality života byl uznán mezinárodním společenstvím již v roce 1992 jako součást tzv. Agendy 21¹. V rámci její implementace se na Valném shromáždění OSN v roce 1997 zástupci zúčastněných států shodli, že je nutné posílit mezinárodní spolupráci, aby byl zajištěn přístup k energetickým službám pro všechny, včetně chudých venkovských obyvatel v rozvojových zemích².

Vyspělé státy tak vynakládají v nejchudších regionech světa miliardy dolarů ročně na rozvoj čisté energetiky. Také Česká republika si v rámci nové Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce vytyčila jako jednu z hlavních sektorových priorit podporu udržitelných zdrojů energie a energetické soběstačnosti. Avšak rozvojové aktivity mezinárodních organizací a donorských zemí, ač jsou velmi důležité, nikdy nemohou zcela nahradit roli místních vlád a je nutné chápat jejich úlohu pouze jako doplňkovou. Naopak je podstatné, aby rozvojové programy byly více zaměřeny na posílení odpovědnosti jednotlivých vlád a územních samospráv ke svým občanům, a to jak na národní, tak regionální úrovni.

Cílem první kapitoly této studie je zhodnotit význam energetického sektoru pro socioekonomický rozvoj chudých komunit a naplňování rozvojových cílů tisíciletí. Druhá kapitola se pak zabývá rozvojem energetiky z lidskoprávního pohledu, a to především optikou naplňování hospodářských, sociálních a kulturních práv. Základem přístupu uvedeného v této studii je myšlenka, že lidská práva nemají být pouze cílem rozvoje, ale zároveň i jeho nástrojem. Jde tedy o to, aby díky uplatňování určitých práv bylo dosaženo naplnění práv jiných. Kapitola třetí hodnotí aktivity v rámci české zahraniční rozvojové spolupráce (ZRS) v oblasti podpory rozvoje čisté a dostupné energetiky, zejména je pak zaměřena na přínos českého předsednictví v Radě EU, na novou koncepci české ZRS a budoucí plány v oblasti podpory čistých technologií. V poslední čtvrté kapitole jsou navržena konkrétní doporučení pro českou ZRS, jak co nejlépe a nejefektivněji začlenit podporu čistých technologií do rozvojových programů, aby realizované projekty co nejvíce odrážely potřeby partnerských zemí, a to hlavně s ohledem na nejchudší obyvatele.

¹ Report of the United Nations Conference on Environment and Development, U.N. Doc. A/CONF.151/26/Rev.1, Vol. I, Res. 1, Annex II, Agenda 21, (1992)

² Programme for the Further Implementation of Agenda 21, G.A. Res. S/19-2, (Sept. 19, 1997)

1. VÝZNAM ČISTÉ ENERGIE PRO ROZVOJ

Motorem lidského rozvoje bylo od počátku ovládní energie. Energii ohně využívali lidé pro úpravu jídla, vytápění svých příbytků či jako zdroj světla již před desítkami tisíc let. Za posledních 150 let však udělalo lidstvo ve výrobě a využívání energie obrovský pokrok. V současné době si již většina z nás vůbec neuvědomuje, jaké množství energie spotřebováváme, odkud ji bereme a jak jsme nesmírně závislí na energetických zdrojích. Světová spotřeba energie dlouhodobě roste nezadržitelným tempem, jen za posledních 30 let se více než zdvojnásobila³. Avšak energie je ve světě spotřebovávána velmi nerovnoměrně. V USA činí roční spotřeba energie na jednoho obyvatele 7,2 Toe⁴, v České republice 4,2 Toe a například v Etiopii či Nepálu je tato hodnota pouze 0,3⁵. Zatímco se tedy v některých bohatých státech energií mnohdy zbytečně plýtvá, v řadě rozvojových zemí nemá miliony chudých obyvatel přístup ke kvalitním energetickým službám prakticky žádný.

I přes rostoucí trend v dostupnosti energetických služeb zůstává podstatná část světové populace bez možnosti využívat moderní zdroje energie, jakými je např. zemní plyn, elektřina a s nimi související technologie a životní standard. Při vaření je na tradiční zdroje biomasy (palivové dříví, dřevěné uhlí, trus, biologický odpad apod.) odkázáno více než 2,4 miliardy obyvatel⁶ planety a 1,5 miliardy lidí⁷ stále nemá přístup k elektrické energii.

Tabulka 1

(Přístup k elektřině v roce 2008,)⁸

	Počet obyvatel bez přístupu k elektřině (miliony)	Elektrifikace (%)	Elektrifikace v městských oblastech (%)	Elektrifikace ve venkovských oblastech (%)
Afrika	589	40	66,8	22,7
<i>Severní Afrika</i>	2	98,9	99,6	98,2
<i>Subsaharská Afrika</i>	587	28,5	57,5	11,9
Asijské rozvojové země	809	77,2	93,5	67,2
<i>Čína a Jihovýchodní Asie</i>	195	90,2	96,2	85,5
<i>Jžní Asie</i>	614	60,2	88,4	48,4
Latinská Amerika	34	92,7	98,7	70,2
Blízký východ	21	89,1	98,5	70,6
Rozvojové země	1 453	72	90	58,4
Státy OECD a transformující se ekonomiky	3	99,8	100	99,5
Svět	1 456	78,2	93,4	63,2

Zdroj: IEA

³ World Resource Institute - <http://cait.wri.org/>

⁴ Tuna ekvivalentu ropy - v souvislosti se spotřebou energie se používá jednotka zvaná tuna ekvivalentu ropy (Ton of Oil Equivalent - TOE nebo toe). Tato jednotka odpovídá energii získané z jedné tuny ropy.

⁵ World Resource Institute - <http://cait.wri.org/>

⁶ <http://www.who.int/indoorair/en/>

⁷ World Energy Outlook 2008 - <http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/2008/weo2008.pdf>

⁸ http://www.worldenergyoutlook.org/database_electricity/electricity_access_database.htm

Čtvrtina obyvatel planety využívající tradiční zdroje biomasy k výrobě energie na vaření a zajištění základních lidských potřeb žije v Africe, třetina v Číně a další třetina v jižní Asii. **Energetická chudoba** věrně kopíruje i celkovou nerovnost ve společnostech, např. miliarda nejbohatších lidí spotřebuje 25krát více energie než 2,5 miliardy nejchudších. V případě elektřiny 20 % nejbohatších spotřebuje 75 % její produkce, zatímco 20 % nejchudších spotřebuje jen 3 %.⁹

Neuspokojivý přístup k moderním zdrojům energie v rozvojových zemích je způsoben mimo jiné nízkými příjmy obyvatel, nerovnoměrnou distribucí energetických služeb, nedostatkem finančních prostředků umožňujících vybudování potřebné infrastruktury, přírodními překážkami (vysoké hory, deštné pralesy, pouště atd.), které znemožňují propojit izolované lokality energetickou sítí, dále také nedostatečnou institucionální a legislativní kapacitou a často i slabou politickou vůlí řešit tyto otázky.¹⁰ Důležitou roli v prohlubování energetické chudoby hraje také populační růst. Pokud bude současný trend pokračovat stejným tempem a nebudou-li učiněny potřebné kroky, bude trvat více než 80 let než dojde k elektrifikaci celé Subsaharské Afriky.¹¹

Přístup k energiím jako nutný předpoklad k naplnění rozvojových cílů tisíciletí

Dostupnost a spotřeba energie přitom úzce souvisí se stupněm rozvoje společnosti. Nejméně rozvinuté země často vykazují nedostatečný přístup k energetickým zdrojům, avšak i velmi malý nárůst v dostupnosti energie způsobuje výrazný pozitivní posun na žebříčku indikátoru lidského rozvoje (HDI).¹² Přístup k energetickým službám je základním předpokladem pro rozvoj konkurenceschopného malého a středního podnikání, průmyslu, dopravy, zdravotnictví, školství, obchodu a zemědělství. Přestože samotný přístup k odpovídajícím, finančně dostupným a udržitelným zdrojům energie není jedním z Rozvojových cílů tisíciletí, je nezbytnou podmínkou k jejich naplnění.¹³ V případě jakéhokoliv z těchto osmi cílů (např. odstranění chudoby a hladu, větší rovnoprávnost nebo boj s AIDS) lze snadno identifikovat potenciál dostupnějších energetických služeb pro jejich naplnění.

Dostupnější moderní zdroje energie mohou předejít předčasným úmrtím a úrazům, zapříčiněným tradičními způsoby spalování biomasy uvnitř obydlí. Znečištění vnitřního ovzduší domácností vlivem dlouhého vaření potravin způsobuje častější respirační onemocnění, nízké porodní váhy novorozenců a předčasná úmrtí. Studie odhadují, že v sub-saharské Africe v následujících 25 letech zemře předčasně 10 milionů žen a dětí vlivem splodin z neefektivního spalování v primitivních kamnech na tuhá paliva. Elektrické osvětlení umožňuje věnovat více času studiu ve škole i doma. Přestože biomasa zůstane pro mnoho lidí i nadále primárním zdrojem energie pro úpravu základních potravin a vytápění, ti, jejichž domácnost je vybavena účinnějšími vařiči namísto tradičních otevřených ohňů, mohou místo fyzicky náročného sběru biomasy věnovat získaný čas studiu nebo práci v zemědělství či dalším výdělečným aktivitám. To může mít, kromě zlepšení ekonomické situace a prevence pokračujícího odlesňování, i pozitivní vliv na rovnoprávnější distribuci rizik spojených s obstaráváním biomasy mezi muži a ženami. V oblastech s nedostatkem zdrojů musí často ženy a dívky trávit i několik hodin denně sbíráním dříví, a tak nemohou tento čas využít k docházce do školy nebo k výdělečné činnosti. Navíc se dlouhými pochody vystavují možnému ohrožení, což platí zejména pro ženy z uprchlických táborů.¹⁴

Vyšší úroveň energetických služeb může zlepšit zdraví obyvatel zkvalitněním zdravotnické péče (např. nezbytným chlazením vakcín), pomoci účinněji bojovat proti nákaze virem HIV (zvyšováním informovanosti ohrožených skupin obyvatel o této nebezpečné nemoci pomocí rozhlasu, televize a internetu)¹⁵, nebo prostřednictvím pump zlepšit přístup ke zdravotně nezávadné vodě¹⁶.

V mnoha zemích se rozvoj jen nedostatečně zaměřuje na zlepšování životních podmínek většiny obyvatel. Až příliš často se soustřeďuje na investice do velkých energetických projektů orientovaných spíše na zajištění potřeb velkých nadnárodních korporací či na export těchto zdrojů do zahraničí a velkých měst, a to za účelem získání co nejvíce prostředků do státní pokladny bez ohledu na zajištění potřeb místních obyvatel. Méně pozornosti a investic je pak věnováno boji s chudobou na lokální úrovni¹⁷ a stále se spoléhá na to, že růst ekonomiky sám o sobě vyřeší všechny problémy.

⁹ Srov. Gaye, A., „Acces to Energy and Human Development. 2007/25,“ („Human Development Report 2008,“) UNDP 2008, 4.

¹⁰ Tamtéž, 5.

¹¹ Stephan R. Tully, The Contribution of Human Rights to Universal Energy Access, (2006)

¹² Tamtéž, 3-4.

¹³ Vijay Modi, Susan McDade, Dominique Lallement, Jamal Saghir, „Energy Services for the Millennium Development Goals“, The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank and the United Nations Development Programme 2005, 17-32

¹⁴ World Bank, „Renewable Energy for Development. The Role of the World Bank Group,“ World Bank, New York 2004, 2-5.

¹⁵ Friends of the Earth, „Power Failure: How the World Bank is Failing to Adequately Finance Renewable Energy,“ Friends of the Earth, 5.

¹⁶ Srov. Gaye, A., „Acces to Energy and Human Development. 2007/25,“ („Human Development Report 2008,“) UNDP 2008, 6-9.

¹⁷ Practical Action, „Energy poverty: the hidden energy crisis“, Practical Action, 4.

2. PRÁVO NA PŘÍSTUP KE STABILNÍM DODÁVKÁM ENERGIE

Mezi rozvojovými přístupy se do popředí zájmu stále více dostává lidskoprávní přístup k rozvoji (tzv. human rights-based approach to development). Existuje však mnoho různých způsobů, jak v rozvoji uplatňovat lidská práva. Základem přístupu uvedeného v této studii je myšlenka, že lidská práva nemají být pouze cílem rozvoje, ale zároveň i jeho nástrojem. Jde tedy o to, aby díky uplatňování určitých práv bylo dosaženo naplnění práv jiných.

Snahou této kapitoly je nejdříve zhodnotit, jak je přístup ke stabilním dodávkám energie zohledněn v mezinárodních smlouvách o lidských právech, a posléze nastínit, jak implementovat lidskoprávní přístup v oblasti rozvoje čisté energetiky a zajištění přístupu k energiím pro co nejvíce obyvatel.

Právo na energii v mezinárodních smlouvách

I když právo na přístup ke stabilním dodávkám energie není přímo zakotveno ve Všeobecné deklaraci lidských práv a svobod, má jasnou vazbu na některá práva v ní obsažená. Podle článku 25 má každý *právo na takovou životní úroveň, která by byla s to zajistit jeho zdraví a blahobyt i zdraví a blahobyt jeho rodiny*¹⁸. Toto právo však bez přístupu ke stabilním dodávkám energie není možné zajistit. Podle Mezinárodní zdravotnické organizace (WHO) zemře v rozvojových zemích ročně 1,6 milionů lidí na následky škodlivých splodin, které vznikají při vaření spalováním tradiční biomasy v uzavřených prostorech.¹⁹ Dalším příkladem, kdy přístup k energiím hraje významnou roli pro naplňování jiných práv, je článek 26, který říká, že každý má *právo na vzdělání*. V mnoha rozvojových zemích musí děti školního věku (zejména dívky) trávit i několik hodin denně sbíráním dřeva pro vaření, kvůli čemuž nemohou navštěvovat školu. Dalším příkladem může být také zavedení elektrického osvětlení v domácnostech, které může značně prodloužit dobu pro samostudium.

V roce 1966 byl Valným shromážděním OSN schválen Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, který vešel v platnost počátkem roku 1977. Ani v tomto dokumentu není právo na přístup k dodávkám energie výslovně zakotveno, avšak provázanost s některými právy je zde nezpochybnitelná. V rámci paktu státy uznávají *základní právo každého ke zlepšení způsobu výroby, uchování a distribuce potravin plným využitím technického a vědeckého poznání*²⁰, tedy i právo na moderní zdroje energie pro chlazení potravin za účelem efektivnějšího skladování a distribuce. Také v článku 15 státy uznávají právo každého jedince *užívat plodů vědeckého pokroku a jeho využití*²¹, tedy i právo na moderní a čisté zdroje energie.

V současné době většina vyspělých zemí vnímá přístup k energiím (zejména přístup k elektrické energii), stejně jako k vodě či potravinám, jako jedno ze základních lidských práv, bez něhož není možné zajistit efektivní rozvoj. Například podle britské vlády by rovnoprávný přístup k základním energetickým službám pro vaření, vytápění domácností či osvětlení měl být zařazen mezi všeobecně platná lidská práva.²²

V poslední době také čím dál více rozvojových zemí uznává zodpovědnost za zajištění přístupu k energiím, zejména pak pro nejchudší komunity. Například indická vláda v roce 2004 přijala závazek, že do roku 2010 zajistí elektřinu pro všechny venkovské obyvatele.²³ Brazílie dokonce o rok dříve spustila v rámci programu elektrifikace venkova projekt s názvem „Electricity for All“, jehož cílem bylo do roku 2008 zajistit přístup k elektřině pro více než 2 miliony domácností.²⁴ I když řada rozvojových zemí přijala důležitá opatření, jež vedla v mnoha případech k hmatatelným výsledkům, stále existují tisíce chudých komunit, které mají jen mizivé vyhlídky, že se v blízké době dostane elektřina i do jejich vesnic.

¹⁸ Všeobecná deklarace lidských práv a svobod, článek 25, odstavec 1

¹⁹ World Health Organisation, http://www.who.int/quantifying_ehimpacts/global/endeaths/pdf.

²⁰ Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Článek 11, odstavec 2a

²¹ Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Článek 15, odstavec 1b

²² UK Department For International Dev., Energy For The Poor: Underpinning The Millennium Development Goals, 2002

²³ Stephan R. Tully, The Contribution of Human Rights to Universal Energy Access, (2006)

²⁴ Ministry of Mines and Energy, Brazil, "Electricity for All" Rural Electrification Program – Brazil, 2003

Je zřejmé, že ne všechny vlády jsou schopny dostát svých povinností, tedy zajistit všem obyvatelům právo na stabilní dodávky energie. Důležité je však rozlišit, kdy je neschopnost vlády převzít svoji odpovědnost způsobena nedostatečnou politickou vůlí a kdy nedostatečnou finanční, institucionální či legislativní kapacitou. V druhém případě je pak legitimní, aby místním vládám v rozvojových iniciativách napomohly mezinárodní instituce, zahraniční donoři, popřípadě nevládní organizace. Vždy by však mělo být zdůrazňováno, že hlavní odpovědnost za rozvoj nesou konkrétní vlády, nikoli vnější aktéři.

Aplikace lidskoprávního přístupu v rozvoji čisté energetiky

Cílem lidskoprávního přístupu v rozvoji čisté energetiky je stav, kdy je zajištěno právo všech lidí na přístup ke stabilním dodávkám energie, jež je potřebná k jejich udržitelnému životu a socioekonomickému rozvoji a která je založena na jejich lokálních zdrojích energie. Cílem je současně i to, aby byli místní lidé schopni kontrolovat procesy výroby a distribuce této energie, jakož i vlivy na životní prostředí, zdraví, hospodářství či bezpečnost.²⁵ Hlavní odpovědnost za zajišťování tohoto práva by měla být především na národních vládách.

Koncepce se soustředí více na nižší úrovně (regiony, města, komunity, rodiny) a předpokládá stejnou míru práv v přístupu k energii jakož i v přístupu lidí k jiným obnovitelným produktivním zdrojům - půdě, vodě či chovu dobytka. V podstatě by mělo být zajištěno demokratické právo lidí zapojit se do rozhodovacích procesů, jakou energii budou v dané zemi (či regionech) vyrábět a spotřebovávat.

Pro praktickou implementaci lidskoprávního přístupu k rozvoji se často používá pět základních principů:²⁶

- 1) **Zasazení do mezinárodního rámce lidských práv:** v tomto případě to znamená, aby právo na přístup ke stabilním dodávkám energie, jež je podmínkou pro zajištění přiměřené životní úrovně, bylo zahrnuto mezi všeobecná hospodářská, sociální a kulturní práva, a aby jednotlivé státy zahrnuly právo na přístup k energiím do svých národních legislativních rámců.
- 2) **Emancipace jako předpoklad efektivního zapojení všech lidí:** cílem toho principu je zvýšit kapacitu (včetně vzdělání a dostupnosti k informacím) místních obyvatel tak, aby byli schopni posílit vlastní moc k prosazení svých práv, v tomto případě dohnat vládu k odpovědnosti zajistit všem obyvatelům přístup k energetickým službám.
- 3) **Zapojení do rozhodovacích procesů:** všichni lidé by měli mít právo se aktivně účastnit rozhodování a řízení procesů v oblasti rozvoje energetiky. Neznamená to však, aby došlo ke znárodnění energetických společností, nýbrž aby lidé měli dostatečný přístup k informacím a mohli se aktivně zapojit do veřejné debaty o podobě energetického sektoru.
- 4) **Nediskriminace a upřednostňování zranitelných skupin:** v tomto případě jde v podstatě o to, aby energetické politiky a strategie zohledňovaly zejména potřeby nejchudších a nejzranitelnějších obyvatel, a aby jejich hlavním cílem bylo zajištění přístupu ke kvalitní energii pro všechny.
- 5) **Odpovědnost národních států:** hlavní odpovědnost za naplňování práva na stabilní dodávky energie nese stát. Jeho úkolem je vytvářet takové institucionální a legislativní prostředí, které bude zajišťovat přístup k energetickým službám pro všechny.

²⁵ Glopolis, Rozvojová pomoc nestačí – Alternativní politické přístupy k chudobě a bezmoci ve světě, 2009

²⁶ Terre des Hommes, ActionAid, Human Rights-Based Approaches and European Union Development Aid Policies, 2008

3. PODPORA UDRŽITELNÉ ENERGETIKY V RÁMCI ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE

Přínos českého předsednictví v Radě EU

Česká republika v rámci zahraniční rozvojové spolupráce dlouhodobě podporuje projekty zaměřené na rozvoj čistých zdrojů energie a tedy i zajištění přístupu ke stabilním dodávkám energie pro nejchudší obyvatele. Asi nejvýznamnějším důkazem zájmu o tuto problematiku bylo zvolení podpory obnovitelných zdrojů energie v lokálním měřítku v chudých zemích jako hlavní rozvojové priority českého předsednictví v Radě EU (2009). Česká republika se v rámci tohoto tématu zaměřila na zajištění přístupu k energetickým zdrojům se zvláštním zřetelem na chudé venkovské a izolované oblasti, které jsou nedostatečným přístupem k energetickým zdrojům nejvíce postiženy. Díky českému předsednictví se na evropské úrovni prohloubila diskuse o tom, jakým způsobem může rozvojová spolupráce co nejlépe přispět ke zlepšení schopnosti řízení organizací místní správy v rozvojových zemích v oblasti poskytování energetických služeb a jaké nástroje EU v oblasti rozvojové spolupráce by byly pro tuto iniciativu nejvhodnější. Nejdůležitějším dokumentem v oblasti rozvojové spolupráce, který byl v průběhu českého předsednictví přijat, byly Závěry Rady na květnovém zasedání GAERC²⁷. V rámci tohoto dokumentu byly identifikovány čtyři klíčové oblasti, které jsou nezbytné pro efektivní implementaci čistých technologií v rozvojových zemích: *Podpora lokálních řešení a zapojení lokálních aktérů, Prosazování decentralizovaných obnovitelných zdrojů energie, Zvýšení energetické účinnosti a Nastavení vhodného rámce a finančních modelů.*

Podpora lokálních řešení a zapojení lokálních aktérů

Evropská unie se zavázala zvýšit podporu a spolupráci s lokálními aktéry (zejména se zástupci místních komunit, soukromého sektoru a občanské společnosti). Forma kooperace by měla být zaměřena na využívání zkušeností z úspěšných předešlých projektů a měl by být kladen větší důraz na budování místních kapacit v oblasti energetických služeb. EU se také zavázala podporovat snahu partnerských zemí o posílení demokratického vládnutí na lokální úrovni. Zvláštní pozornost je pak věnována rovnému přístupu mužů, žen a dětí k energetickým službám a posilování úlohy žen při rozhodovacích procesech.

Prosazování decentralizovaných obnovitelných zdrojů energie

Hlavním cílem je zajistit dodávky energetických služeb podle místních potřeb a možností a stimulovat lokální soukromé společnosti k tomu, aby se zapojily do budování vhodných technologií a tím vytvořily nové pracovní příležitosti pro místní obyvatelstvo. Evropská unie bude také podporovat spolupráci na bázi PPP (public private partnerships) a v oblasti výzkumu a vývoje nízkouhlíkových technologií.

²⁷ Council conclusions on access to sustainable energy sources at local level in developing countries, 2943rd EXTER_AL RELATIO_S Council meeting, Brussels, 19 May 2009

Zvýšení energetické účinnosti

EU rovněž začlení do svých rozvojových programů prosazování energetické účinnosti a pomoc partnerským zemím při vytváření jejich národních, regionálních a lokálních strategií, které povedou k efektivnější spotřebě energetických zdrojů. EU se pak zvláště zaměří na modernizaci a efektivitu energetických zdrojů pro vaření, vytápění, chladicí zařízení a udržitelný lesní management.

Nastavení vhodného legislativního a institucionálního rámce a finančních modelů

Evropská unie se zavázala zvýšit podporu partnerských zemí, spočívající ve vývoji a posílení dlouhodobých energetických strategií, vytvoření legislativního a institucionálního rámce a začlenění decentralizovaných obnovitelných zdrojů energie do plánování budoucích energetických systémů se zvláštním zřetelem na přístup k energiím na lokální úrovni.

EU na základě pařížské deklarace o efektivitě pomoci bude prosazovat spolupráci, koordinaci a harmonizaci mezi různými donory a ostatními relevantními aktéry energetického sektoru. Evropská unie bude poskytovat koordinaci a podporu již existujícím instrumentům jako je *Partnerství Afrika – EU v energetice*. Pomoc partnerským zemím bude spočívat také v získání finančních prostředků z mezinárodních, národních a regionálních institucí a zapojení soukromého kapitálu.

V průběhu českého předsednictví byl rovněž podepsán druhý *AKT – EU Energy Facility*, který spadá pod 10. Evropský rozvojový fond a v rámci něhož bylo vyčleněno 200 milionů eur na podporu zvýšení přístupu k udržitelným technologiím v zemědělských a izolovaných oblastech zemí Afriky, Karibiku a Tichomoří. EU také přislíbila zvýšení podpory v rámci ostatních nástrojů jako je *EU – Africa Infrastructure Trust Fund*, *Environmental and Natural Resources Thematic Programme* (v rámci *Development Cooperation Instrument*), *Global Energy Efficiency and Renewable Energy Fund* a *Global Climate Change Alliance*. Důležitým zdrojem financí pro implementaci udržitelných technologií v nejméně rozvinutých zemích, který nepodléhá rozpočtu EU, by se v budoucnu měl stát také tzv. Mechanismus čistého rozvoje (Clean Development Mechanism - CDM).

Ve výše uvedených opatřeních (zejména pak v prvním až třetím) lze velmi dobře rozpoznat uplatnění základních lidskoprávních principů, a to zejména zapojení místních obyvatel do účasti na rozhodování a řízení, upřednostňování nejzranitelnějších skupin a podpora vlád rozvojových zemí v budování legislativního a institucionálního rámce, který by zajišťoval přímou odpovědnost jednotlivých států.

Podpora čisté energie v rámci české ZRS

I když bylo díky českému předsednictví dosaženo na evropské úrovni nezpochybnitelného pokroku, na národní úrovni takto systematický přístup stále chybí. V rámci programů české ZRS byla v minulosti realizována řada projektů zaměřených na rozvoj čisté energetiky, avšak až nyní došlo k začlenění tohoto tématu mezi sektorové priority rozvojové spolupráce. Na konci dubna roku 2010 byla přijata nová Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce na období 2010–2017, v rámci níž byla mezi sektorové priority zvolena oblast podpory udržitelných zdrojů energie, energetické soběstačnosti a technické modernizace²⁸. Podle plánu dvoustranné zahraniční rozvojové spolupráce pro rok 2011 hodlá Česká republika v příštím roce poskytnout 75 mil. Kč na projekty zaměřené na udržitelné zdroje energie, a to v následujících zemích: Bosna a Hercegovina, Etiopie, Mongolsko, Gruzie, Palestina, Vietnam, Kambodža, Kosovo a Srbsko. Ani jeden z výše zmíněných dokumentů však neupřesňuje, jakým způsobem bude k energetickým projektům přistupováno a jaký typ projektů bude podporován. V průběhu podzimu 2010 by měly v jednotlivých zemích proběhnout identifikační mise, v jejichž rámci by měly být projekty vybrány. V další kapitole jsou navržena konkrétní doporučení, jak co nevhodněji využít planovaných projektů pro dosažení co nejefektivnějšího rozvoje čisté energetiky v partnerských zemích.

²⁸ Koncepce Zahraniční Rozvojové Spolupráce České Republiky na období 2010-2017

Plánované projekty české ZRS v období 2011-2013 zaměřené na udržitelné zdroje energie

Programové země	Název projektu	Objem finančních prostředků (v mil. Kč) v roce 2011	Objem finančních prostředků (v mil. Kč) v roce 2012	Objem finančních prostředků (v mil. Kč) v roce 2013
Bosna a Hercegovina	Demonstrační projekty s důrazem na udržitelné zdroje energie, transfer technologií	17	17	17
Etiopie		12	12	12
Mongolsko		15	15	15
Projektové a ostatní země				
Gruzie	Demonstrační projekty s důrazem na udržitelné zdroje energie, transfer technologií	4	4	4
Palestina		7	6	6
Vietnam		6	6	6
Kambodža		8	8	8
Kosovo		3	3	3
Srbsko		3	3	3

Zdroj: MZV - Témata/projekty rozvojové spolupráce v roce 2011 dle sektorů a výhled jejich financování v letech 2012 a 2013

4. DOPORUČENÍ PRO ČESKOU ZRS

1. Začlenit do rozvojových programů české ZRS podporu partnerským zemím při formulování dlouhodobých národních strategií energetického rozvoje, které zajistí přístup k energii i pro chudé komunity a přispějí k vytvoření nízkouhlíkových energetických systémů.

- Začlenit podporu obnovitelných zdrojů energie na lokální úrovni při formulování tzv. *Country strategy papers a Multi year indicative programmes*.

2. Začlenit do rozvojových programů české ZRS podporu partnerským zemím spočívající v budování kapacit na lokální úrovni.

- Zvýšit spolupráci se zástupci místních komunit, soukromého sektoru (zejména malí a střední podnikatelé) a občanské společnosti.
- Začlenit do programů české ZRS projekty zaměřené na vzdělávání na lokální úrovni.
- Zaměřit se na podporu stipendií v takových oborech, které budou zaměřeny na výzkum a vývoj udržitelných technologií.

3. Upřednostňovat při výběru zemí pro realizaci energetických rozvojových projektů země ze skupiny nejméně rozvinutých zemí tzv. *LDCs* a země či regiony s velkým podílem obyvatelstva bez přístupu k elektrické energii.

- Zaměřit se především na chudé venkovské komunity, chudé příměstské obyvatelstvo a izolované komunity, které mají malý nebo žádný přístup k elektrické energii.

4. Využít výsledků z výzkumů českých vědeckých center, které se zabývají vývojem obnovitelných zdrojů energie pro realizaci energetických rozvojových projektů.

- Nastavit mechanismy sdílení informací o vhodných technologiích mezi českými vědeckými centry a realizátory projektů české rozvojové spolupráce.
- Nastavit mechanismy sdílení informací/výsledků výzkumů mezi českými výzkumnými centry a výzkumnými centry v partnerských zemích.

5. Zajistit harmonizaci a komplementaritu s ostatními donory a jinými iniciativami na evropské i mezinárodní úrovni.

- Spolupracovat s ostatními členskými státy a jinými donory při plánování rozvojových programů a projektů.
- Zajistit komplementaritu českých energetických rozvojových programů s evropskými nástroji, jako jsou např. ACP – EU Energy Facility, EU – Africa Infrastructure Trust Fund, Enviromental and Natural Resources Thematic Programme²⁹, Global Energy Efficiency and Renewable Energy Fund a Global Climate Change Alliance.

²⁹ Pod Development Cooperation Instrument – pro non – LDCs země.

POUŽITÁ LITERATURA

OSN, Report of the United Nations Conference on Environment and Development, U.N. Doc. A/CONF.151/26/Rev.1, Vol. I, Res. 1, Annex II, Agenda 21, (1992)

OSN, Programme for the Further Implementation of Agenda 21, G.A. Res. S/19-2, (Sept. 19, 1997)

UNDP, Gaye, A., „Access to Energy and Human Development. 2007/25,“ („Human Development Report 2008,“) 2008.

Stephan R. Tully, The Contribution of Human Rights to Universal Energy Access, (2006)

Vijay Modi, Susan McDade, Dominique Lallement, Jamal Saghir. Energy Services for the Millennium Development Goals, The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank and the United Nations Development Programme 2005, 17-32

World Bank, Renewable Energy for Development. The Role of the World Bank Group,“ New York 2004, 2-5.

Friends of the Earth, Power Failure: How the World Bank is Failing to Adequately Finance Renewable Energy,.

Practical Action, Energy poverty: the hidden energy crisis Practical Action, 4.

Všeobecná deklarace lidských práv a svobod

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech

UK Department For International Dev., Energy For The Poor: Underpinning The Millennium Development Goals, 2002

Ministry of Mines and Energy, Brazil, “Electricity for All” Rural Electrification Program – Brazil, 2003

Glopolis, Rozvojová pomoc nestačí – Alternativní politické přístupy k chudobě a bezmoci ve světě, 2009

Terre des Hommes, ActionAid, Human Rights-Based Approaches and European Union Development Aid Policies, 2008

EC, Council conclusions on access to sustainable energy sources at local level in developing countries, 2943rd

EXTER_AL RELATIO_S Council meeting, Brussels, 19 May 2009

MZV, Koncepce Zahraniční Rozvojové Spolupráce České Republiky Na Období 2010-2017, 2010

Internetové stránky:

World Resource Institute - <http://cait.wri.org/>

<http://www.who.int/indoorair/en/>

http://www.worldenergyoutlook.org/database_electricity/electricity_access_database.htm

Pražský institut pro globální politiku – Glopolis, o. p. s., je nestranickým, nevládním thinktankem, který se zaměřuje na politickou analýzu a veřejnou obhajobu na poli ekonomické globalizace a udržitelného rozvoje.

